

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ"
для студентів усіх напрямів підготовки
всіх форм навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ, 2014

Затверджено на засіданні кафедри політичної економії.
Протокол № 1 від 28.08.2013 р.

Укладачі: Попов О. Є.
 Степаненко Н. О.
 Степаненко В. О.

P58 Робоча програма навчальної дисципліни "Політична економія"
для студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання / укл.
О. Є. Попов, Н. О. Степаненко, В. О. Степаненко. – Х. : Вид. ХНЕУ,
2014. – 55 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни та її зміст за модулями й темами, наведено плани лекцій і семінарських занять, методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань, самостійної роботи, а також система оцінювання знань студентів.

Рекомендовано для студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання.

Вступ

Економічний розвиток сучасного суспільства стає вагомою причиною виникнення низки різноманітних проблем щодо функціонування та надійності економічних явищ та процесів, які відбуваються у ньому. Визначенню завдань економічної політики держави, формуванню основних пріоритетів та напрямів розвитку всіх галузей економіки сприяє глибоке вивчення та розуміння об'єктивних економічних законів, принципів управління виробництвом і методів господарювання.

Теоретичне осмислення глобалізаційних процесів сучасного світу можливе лише за умови пізнання фундаментальних засад функціонування й розвитку національних господарств, їх взаємозв'язків та тенденцій розвитку загальноцивілізаційного процесу.

Отримати знання в області економічних законів, явищ та процесів, а також дослідити їх особливості можна за допомогою навчальної дисципліни "Політична економія".

"Політична економія" є методологічною базою вивчення всіх економічних дисциплін та сприяє формуванню економічного складу мислення, що є невід'ємним фактором удосконалення розвитку сучасних економічних процесів, ведення бізнесу тощо.

Навчальна дисципліна "Політична економія" належить до циклу загальноекономічних дисциплін. Вона є невід'ємною складовою у комплексі економічних дисциплін, що містить економічну теорію, мікроекономіку, макроекономіку, історію економіки та економічної думки та інші.

Мета навчальної дисципліни – формування системи теоретичних знань щодо понятійно-категоріального апарату економічної теорії; ґрунтовне оволодіння сутністю економічних явищ і процесів; забезпечення базової фундаментальної теоретичної підготовки, необхідної для подальшого вивчення циклу економічних дисциплін; глибоке розуміння законів і основних тенденцій економічного розвитку суспільства.

Завданням навчальної дисципліни є з'ясування природи і змісту економічних законів та визначення механізму їх використання людьми у господарській діяльності; розкриття загальних теоретичних засад соціально-економічного життя суспільства; аналіз принципів і рис економічних систем і напрямів їх еволюції; виявлення кращих надбань теорії та практики господарювання, способів і методів ефективного використання обмежених ресурсів виробництва; розкриття закономірностей суспіль-

ного відтворення, економічного зростання; дослідження особливостей сучасного стану функціонування і перспективи розвитку економічної системи.

Предмет – економічні відносини в їх єдності і взаємозв'язку з обмеженими продуктивними силами, політичними, ідеологічними і соціальними інститутами суспільства; а також економічні закони, що управляють суспільним виробництвом на всіх етапах його розвитку.

Питання, які розглядаються у навчальній дисципліні мають важливе значення для майбутнього економіста, оскільки дають змогу розуміти принципи функціонування економічних систем, дозволяють розкрити сутність та природу економічних процесів та явищ. Структура навчальної дисципліни наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Структура навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна: підготовка бакалаврів	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 5, у тому числі: змістовних модулів – 2; самостійна робота	Галузь знань: 0305 "Економіка та підприємництво"	Нормативна. Рік підготовки: 1. Семестр: 1
Кількість годин: усього – 180. Змістовний модуль 1 – 90 го- дин; змістовний модуль 2 – 90 го- дин	Напрямок підготовки: всі	Лекції: кількість годин – 32. Практичні (семінарські): кількість годин – 48. Самостійна робота: кількість годин – 100, із них 20 – індивідуальна робота
Кількість тижнів викладання навчальної дисципліни: 16. Кількість годин за тиждень – 5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Вид контролю: іспит

Робоча програма навчальної дисципліни розроблена відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти МОН України на базі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів.

1. Кваліфікаційні вимоги до студентів

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять і виконуючи практичні завдання. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час практичних занять. Велике значення у процесі вивчення та закріплення знань має самостійна робота студентів. Усі ці види занять розроблені відповідно до вимог кредитно-трансфертної системи організації навчального процесу.

Ступінь опанування компетентностями після вивчення дисципліни визначається за допомогою Національної рамки кваліфікації, яка наведена далі.

У результаті вивчення початкової дисципліни студент повинен володіти такими **емпіричними та теоретичними знаннями:**

характеризувати систему соціально-економічних відносин суспільства, закони його розвитку та функціонування;

аналізувати основні напрями розвитку сучасної економічної теорії;

знати сучасні методи економічного аналізу;

характеризувати методи та функції політекономії;

розуміти діалектику взаємозв'язку економічних інтересів та потреб суспільства;

усвідомлювати сутність, структуру, класифікацію та рушійні сили розвитку економічних систем;

осмислювати тенденції розвитку системи відносин власності в Україні та у світі;

знати теорії та класифікації витрат, теорію грошей, закони та особливості грошового обігу;

усвідомлювати процес виробництва та функціонування капіталу, його галузеві особливості;

знати сутність, функції та моделі ринків;

розуміти принципи підприємницької діяльності в сучасних умовах розвитку;

знати основи теорії заробітної плати, види, причини та наслідки безробіття;

осмислювати принципи функціонування господарського механізму в системі суспільного відтворення;

усвідомлювати основні економічні аспекти глобальних проблем.

Опанувавши навчальну дисципліну студент повинен **набути таких компетентностей:**

вміння аналізувати економічні закони, процеси та явища;

здатність надавати загальну характеристику економічним потребам та інтересам;

здатність робити порівняльний аналіз різних типів економічних систем;
вміння досліджувати доцільність використання різних видів вартості;
вміння використовувати різні підходи в практиці аналізу інфляційних процесів;

здатність визначати типи та моделі ринків;

здатність вирішувати завдання щодо підвищення ефективності виробництва за допомогою аналізу та розрахунку витрат на виробництво;

вміння аналізувати основні аспекти суспільного відтворення;

здатність обчислювати математично та графічно зображувати валові, середні та граничні витрати

вміння використовувати знання форм прибутку, проценту та ренти при вирішенні практичних завдань;

здатність застосовувати знання основних видів заробітної плати в практичній діяльності;

вміння визначати принципи функціонування господарського механізму у системі суспільного відтворення;

здатність характеризувати економічні функції держави;

здатність визначати суть і структуру світового господарства;

вміння класифікувати глобальні проблеми та їх вплив на світову економіку;

вміння робити обґрунтовані висновки щодо використання засад політичної економії в ефективному розподілі ресурсів та економічних благ в умовах ринкових відносин.

Після вивчення початкової дисципліни студент повинен **оволодіти такими комунікаціями:**

здатність зрозуміло і недвозначно доносити власні висновки, а також знання та пояснення, що їх обґрунтовують;

здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію.

Вивчаючи навчальну дисципліну студент набуває автономності та відповідальності, що проявляється у такому:

здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності;

здатність управління комплексними діями;

здатність подавати результати виконаних самостійно або у складі колективу досліджень щодо аналізованих економічних явищ та процесів у формі наукового звіту, доповіді.

Навчальна дисципліна пов'язана з формуванням економічного кругозору за допомогою використання основних методів та принципів дослідження, класифікації економічних явищ та процесів, розуміння підґрунтя формування економічних законів та причинно-наслідкових зв'язків.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

При вивченні навчальної дисципліни студент має ознайомитися зі структурою дисципліни, основними формами та методами навчання, видами та методами контролю знань.

Тематичний план навчальної дисципліни складається з двох модулів, кожен з яких об'єднує відносно окремий самостійний блок дисципліни, який логічно пов'язує кілька навчальних елементів навчальної дисципліни за змістом та взаємозв'язками.

Навчальний процес здійснюється у таких формах: лекційні, практичні та семінарські заняття, індивідуальна та самостійна роботи студента. Структура залікового кредиту наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Тема	Кількість годин, відведених на			
	лекції	практичні та семінарські заняття	само-стійну роботу	індивідуальну роботу
Змістовний модуль 1. Загальні питання і основи ринкової економіки				
1	2	3	4	5
Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси	4	6	8	2
Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку	2	2	8	2
Тема 3. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар та гроші	2	4	8	2
Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва та прибуток	4	6	8	2
Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення	4	6	8	2
Змістовний модуль 2. Соціально-економічний прогрес та світова економіка				
Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток	4	6	8	2

1	2	3	4	5
Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента	4	6	8	2
Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття	4	6	8	2
Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи	2	4	8	2
Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем	2	2	8	2
Всього годин	32	48	80	20

3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Змістовний модуль 1. Загальні питання та основи ринкової економіки

Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси

Розвиток економічної думки й становлення науки "Політична економія". Етапи формування політичної економії як науки. Концепції різних шкіл економічної думки (меркантилістів, фізіократів, представників класичної школи політичної економії та ін.).

Предмет та категорійний апарат політичної економії. Соціально-економічні та організаційно-економічні відносини. Економічні категорії. Економічні закони: сутність, об'єктивний характер, механізм використання. Позитивна і нормативна політична економія.

Методи політичної економії. Загальні та конкретні методи наукового пізнання та їх використання. Функції політекономії. Місце політичної економії у системі економічних навчальних дисциплін. Політична економія і економічна політика.

Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці. Товари та послуги. Засоби виробництва та предмети особистого

споживання. Економічні ресурси, їх класифікація. Обмеженість ресурсів. Матеріальне та нематеріальне виробництво. Виробничі можливості суспільства та результати виробництва. Крива виробничих можливостей і проблема економічного вибору. Альтернативна вартість. Основні фактори виробництва.

Економічні потреби та інтереси. Економічні потреби суспільства, їх сутність і класифікація. Закон зростання потреб. Економічні інтереси, їх види. Діалектика взаємозв'язку інтересів і потреб.

Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку

Економічна система: сутність і структура. Визначення економічної системи. Структура економічної системи. Діалектика продуктивних сил, виробничих відносин та надбудови. Класифікація економічних систем за різними ознаками.

Типи економічних систем. Причини існування різних типів економічних систем. Основні риси традиційної економіки. Адміністративно-командна економіка, її переваги та недоліки. Ринкова економіка: основні характеристики та переваги. Недоліки ринкової економіки. Основні характеристики змішаної економіки. Моделі змішаної економічної системи. Рушійні сили розвитку економічних систем.

Власність в системі суспільного виробництва. Власність як основа будь-якої економічної системи. Економічний та юридичний зміст власності. Концепції про власність. Суб'єкти та об'єкти власності. Типи і форми власності, їх реформування у процесі ринкових перетворень.

Тема 3. Товарна форми організації суспільного виробництва. Товар та гроші

Основні форми суспільного господарства. Суспільне господарство. Еволюція суспільного господарства. Сутність та основні риси натурального господарства. Товарне господарство. Умови виникнення товарного виробництва. Товар і його властивості.

Економічні теорії про вартість товару. Споживча власність товару. Мінова вартість товару. Теорія трудової вартості, теорія "трьох факторів", теорія граничної корисності. Величина вартості товару. Конкретна й абстрактна праця. Залежність величини вартості товару від продуктивності праці. Проста та розвинена форми товарного виробництва. Закон вартості та його функції.

Гроші, їх походження та сутність. Виникнення та сутність грошей. Функції грошей. Закон грошового обігу. Види грошей. Ціна товару та фактори, що на неї впливають. Інфляція. Антиінфляційна діяльність держави. Методи боротьби з інфляцією. Особливості грошового обігу в Україні. Сучасна грошова система.

Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток

Капітал: процес виробництва і нагромадження. Капітал як економічна категорія. Загальна характеристика процесу перетворення грошей у капітал. Теорії про сутність капіталу. Загальна формула руху капіталу. Попит та пропозиція капіталу.

Види та форми капіталу. Людський капітал. Інтелектуальний капітал. Інформаційний капітал. Виробничий капітал. Підприємницький капітал. Фінансовий капітал.

Капітал і праця. Взаємозв'язок капіталу з працею. Теорії заробітної плати. Визначення вартості робочої сили. Сутність, форми та системи заробітної плати. Номінальна і реальна заробітна плата, їх взаємозв'язок. Мінімальна заробітна плата та її критерії. Встановлення мінімальної заробітної плати.

Витрати виробництва. Теорії витрат виробництва. Сучасна класифікація витрат. Суспільні витрати. Економічні й бухгалтерські витрати. Валові, середні та граничні витрати, їх розрахунок. Витрати виробництва, вартість товару і його ціна. Собівартість товару і його структура. Проблеми зниження витрат.

Прибуток як головна мета діяльності підприємства. Прибуток як економічна категорія. Концепції про джерела прибутку. Функції та види прибутку. Норма прибутку, її розрахунок. Фактори, які впливають на норму прибутку. Міжгалузєва конкуренція та формування середньої норми прибутку. Перетворення вартості товару у ціну виробництва.

Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення

Ринок: сутність, види, функції. Визначення ринку. Роль і функції ринку. Характеристика системи ринків. Види ринків.

Основи теорії попиту та пропозиції. Попит. Закон попиту, його графічне відображення. Пропозиція. Закон пропозиції та його графічне відображення. Нецінові фактори попиту і пропозиції. Взаємодія попиту і пропозиції в умовах ринкової економіки. Ринкова рівновага. Ціна рівноваги. Еластичність попиту та пропозиції. Ціна товару і фактори, що на неї впливають. Конкуренція та її сутність.

Конкуренція та її сутність. Ринкова конкуренція. Функції та форми конкуренції. Конкуренція і монополія. Конкуренція і моделі ринків. Особливості ціноутворення на різних ринках. Особливості ринкових відносин в Україні.

Моделі ринків. Характеристика ринку досконалої конкуренції. Ринок недосконалої конкуренції: монополістична конкуренція, монополія, олігополія. Особливості ціноутворення на різних ринках.

Інфраструктура ринку. Поняття інфраструктури ринку. Фактори, що впливають на інфраструктуру. Функції ринкової інфраструктури. Фондові та товарні біржі. Ринок позичкового капіталу. Фінансово-кредитні установи.

Змістовний модуль 2. Соціально-економічний прогрес та світова економіка

Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток

Домогосподарства як суб'єкт ринкових відносин. Загальна характеристика домогосподарств. Двоїста роль домогосподарств в економіці на сучасному етапі розвитку. Домогосподарства як постачальники ресурсів. Доходи домогосподарства. Витрати домогосподарства. Розподіл доходів на особисте споживання, податки і заощадження. Витрати на споживання. Місце домогосподарства в кругообігу продуктів, ресурсів і доходів.

Підприємство як суб'єкт ринкової економіки. Сутність та основні характеристики підприємства. Основні форми підприємств. Види та функції підприємств. Значення прибутку в розвитку підприємства.

Капітал підприємства. Кругооборот капіталу і його стадії. Оборот капіталу підприємства. Час обороту капіталу та показники обороту. Основний та оборотний капітал. Зношення основного капіталу. Амортизація.

Сутність підприємництва і умови його існування. Види та функції підприємництва. Підприємницький дохід. Валовий дохід та прибуток. Значення прибутку у розвитку підприємництва. Регулювання підприємницької діяльності. Роль підприємства і підприємництва в ринковій економіці.

Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента

Становлення ринку капіталів. Позичковий капітал. Сутність позичкового капіталу, його джерела та роль у розвитку економіки. Позичковий процент. Сутність кредиту та його форми. Банки, їх роль та функції. Банківський прибуток.

Сутність торгового капіталу і його оборот. Торговий прибуток. Характеристика витрат обігу. Чисті і додаткові витрати обігу. Види та форми сучасної торгівлі. Товарні біржі та фондові біржі. Цінні папери.

Аграрні відносини. Сільське господарство як галузь матеріального виробництва, специфіка аграрних відносин. Проблеми формування аграрних відносин в Україні. Агропромисловий комплекс (АПК) та його структура. Особливості функціонування агропромислового комплексу в Україні.

Підприємництво в аграрній сфері. Рентні відносини. Економічна рента та її види. Земельна рента та орендна плата. Диференціальна земельна рента. Абсолютна земельна рента. Монопольна рента. Ціна землі. Форми прибутку в аграрному підприємстві.

Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття

Суспільне відтворення. Процес виробництва та відтворення. Сутність суспільного відтворення, його види: просте і розширене відтворення. Умови відтворення та реалізації суспільного продукту при простому та розширеному відтворенні.

Показники розвитку економіки. Валовий внутрішній продукт, чистий національний продукт і національний дохід. Тіньовий сектор в економічному відтворенні. Національне багатство і його структура. Відтворення та процес нагромадження.

Економічне зростання і економічний розвиток. Види та типи економічного зростання, його показники. Динаміка економічного зростання та його фактори. Сталий економічний розвиток. Роль інвестицій в економічному зростанні.

Циклічний розвиток економіки. Причини циклічного розвитку економіки. Теорії циклічного розвитку економіки. Фази економічного циклу. Економічні кризи, їх причини та наслідки. Особливості сучасних циклів. Державне антициклічне регулювання економіки.

Зайнятість та безробіття. Зайнятість: сутність і форми. Зайнятість та відтворення сукупної робочої сили. Безробіття: сутність, види та економічно-соціальні наслідки. Причини безробіття. Особливості сучасного безробіття. Державне регулювання зайнятості.

Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи

Господарський механізм, його сутність та елементи. Господарський механізм: система управління економікою. Основні елементи господарського механізму. Планування та програмування.

Держава як суб'єкт економічних відносин. Економічні функції держави. Концепції державного регулювання. Сутність, цілі, важелі (інструментарії) та основні напрями регулювання економіки.

Основні форми державного регулювання. Роль фінансів у господарському механізмі. Фінансова система. Державні фінанси. Фіскальна політика. Фіскальні методи регулювання виробництва. Грошово-кредитна система. Необхідність удосконалення механізму господарювання в Україні.

Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем

Світове господарство: сутність, основні риси, структура та етапи становлення. Сутність світового господарства. Міжнародний розподіл праці. Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання світу.

Світогосподарські зв'язки та їх форми. Міжнародні ринки. Міжнародна торгівля. Міжнародна міграція робочої сили. Сутність і

форми міжнародного руху капіталу. Прямі та портфельні інвестиції. Міжнародні валютно-фінансові відносини. Національна і міжнародна валютна система. Валютний курс, його види.

Основні глобальні проблеми сучасності. Сутність глобальних проблем. Формування глобальної економічної системи. Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України.

4. Плани лекцій

Змістовний модуль 1. Загальні питання та основи ринкової економіки

Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси

1.1. Розвиток економічної думки й становлення науки "Політична економія".

1.2. Предмет та категорійний апарат політичної економії.

1.3. Методи політичної економії.

1.4. Виробництво матеріальних благ і послуг.

1.5. Економічні потреби та інтереси.

Література: [3; 6; 7; 31; 68; 79; 85].

Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку

2.1. Економічна система: сутність і структура.

2.2. Типи економічних систем.

2.3. Власність у системі суспільного виробництва.

Література: [3; 6; 7; 31; 45; 57; 65; 72].

Тема 3. Товарна форми організації суспільного виробництва. Товар та гроші

3.1. Основні форми суспільного господарства.

3.2. Економічні теорії про вартість товару.

3.3. Гроші, їх походження та сутність.

Література: [3; 7; 15; 31; 43; 46; 54; 64; 82; 89].

Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток

- 4.1. Капітал: процес виробництва і нагромадження.
 - 4.2. Види та форми капіталу.
 - 4.3. Капітал і праця.
 - 4.4. Витрати виробництва.
 - 4.5. Прибуток як головна мета діяльності підприємства.
- Література:** основна [3; 7; 8; 10; 28; 29; 31; 70; 71; 73].

Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення

- 5.1. Ринок: сутність, види, функції.
 - 5.2. Основи теорії попиту та пропозиції.
 - 5.3. Конкуренція та її сутність.
 - 5.4. Моделі ринків.
 - 5.5. Інфраструктура ринку.
- Література:** [6; 7; 15; 45; 62; 67; 84].

Змістовний модуль 2. Соціально-економічний прогрес та світова економіка

Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток

- 6.1. Домогосподарства як суб'єкт ринкових відносин.
 - 6.2. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки.
 - 6.3. Капітал підприємства.
 - 6.4. Сутність підприємництва і умови його існування.
- Література:** [3; 4; 7; 18; 24; 55; 59; 71; 77].

Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента

- 7.1. Становлення ринку капіталів.
 - 7.2. Сутність торгового капіталу і його оборот.
 - 7.3. Аграрні відносини.
 - 7.4. Підприємництво в аграрній сфері.
- Література:** [3; 7; 12; 15; 31; 45; 63; 68; 78].

Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття

- 8.1. Суспільне відтворення.
- 8.2. Показники розвитку економіки.
- 8.3. Економічне зростання і економічний розвиток.
- 8.4. Циклічний розвиток економіки.
- 8.5. Зайнятість та безробіття.

Література: [1; 7; 10; 22; 28; 41; 48; 64; 69; 72].

Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи

- 9.1. Господарський механізм, його сутність та елементи.
- 9.2. Держава як суб'єкт економічних відносин.
- 9.3. Основні форми державного регулювання.

Література: [1; 4; 7; 8; 9; 15; 18; 36; 37; 51; 60; 72; 82; 85].

Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем

- 10.1. Світове господарство: сутність, основні риси, структура та етапи становлення.
- 10.2. Світогосподарські зв'язки та їх форми.
- 10.3. Основні глобальні проблеми сучасності.

Література: [3; 15; 31; 43; 59; 61; 72].

5. Плани практичних (семінарських) занять

На кожному семінарському (практичному) занятті (табл. 3) викладач оцінює підготовлені студентами виступи, активність у дискусії, вміння розв'язувати ситуаційні і практичні задачі, робити обґрунтовані висновки щодо процесів, які аналізуються, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття вносяться у відповідний журнал. Отримані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки за тему, за тиждень, та взагалі з даної навчальної дисципліни.

Перелік тем практичних та семінарських занять

Назва теми	Програмні запитання	Питання для дискусій	Кількість годин	Літера-тура
1	2	3	4	5
Змістовний модуль 1. Загальні питання та основи ринкової економіки				
Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси	1. Етапи формування політичної економії як науки. Предмет політекономії. Економічні категорії та економічні закони. Методи політичної економії. Економічні ресурси, їх класифікація. Крива виробничих можливостей і проблема економічного вибору. Альтернативна вартість. Основні фактори виробництва. 9. Економічні потреби та економічні інтереси	У чому необхідність вивчення етапів формування політекономії як науки? Чому політекономія є наукою фундаментальною? Обґрунтування практичного застосування методів політекономії. Проблема обмеженості ресурсів. Можливі шляхи розв'язання. Взаємозв'язок економічних потреб із економічними інтересами	6	[3; 6; 7; 31; 68; 79; 85]
Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку	1. Структура економічної системи. 2. Класифікація економічних систем за різними ознаками. 3. Типи економічних систем. 4. Переваги та недоліки різних типів економічних систем. 5. Власність. Суб'єкти та об'єкти	До якого типу належить економічна система України? Які тенденції її вдосконалення? У чому переваги та недоліки різних типів економічних систем? Взаємозв'язок між формами власності та типами економічних систем	2	[3; 6; 7; 31; 45; 57; 65; 72]

	власності			
--	-----------	--	--	--

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Тема 3. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар та гроші	<ol style="list-style-type: none"> 1. Суспільне господарство, його еволюція. 2. Умови виникнення товарного виробництва. 3. Економічні теорії про вартість товару. 4. Виникнення та сутність грошей. Функції грошей. 5. Закон грошового обігу. 6. Ціна товару та фактори, що на неї впливають. 7. Інфляція. Антиінфляційна діяльність держави 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняльний аналіз натурального і товарного виробництва. 2. У чому полягає різниця між споживчою та міноюю вартістю товару? Як вони вимірюються? 3. Чому праця має двоїстий характер? Чи є професії, коли праця має лише конкретний або лише абстрактний характер? 4. Чи може економіка назавжди уникнути інфляції? 	4	[3; 7; 15; 31; 43; 46; 54; 64; 82; 89]
Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загальна характеристика процесу перетворення грошей у капітал. 2. Загальна формула руху капіталу. 3. Види та форми капіталу. 4. Сутність, форми та системи заробітної плати. 5. Витрати виробництва. 6. Функції та види прибутку. 7. Норма прибутку, її розрахунок. 8. Міжгалузєва конкуренція та формування середньої норми 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості різних видів капіталу. 2. У чому полягає зв'язок капіталу з працею? 3. У чому полягає взаємозв'язок номінальної та реальної заробітної плати? 4. Навіщо підприємцю розраховувати граничні, середні, постійні, змінні та внутрішні витрати? 5. Які фактори впливають на норму 	6	[3; 7; 8; 10; 28; 29; 31; 70; 71; 73]

	прибутку	прибутку?		
--	----------	-----------	--	--

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення	Роль і функції ринку. Види ринків. Характеристика системи ринків. Закон попиту, нецінові детермінанти попиту. Закон пропозиції, нецінові детермінанти пропозиції. Ринкова рівновага. Конкуренція і моделі ринків. Інфраструктура ринку, її функції. Фактори, що впливають на інфраструктуру	Яка точка зору на встановлення ціни є правильною: маржиналістська або трудової вартості? Чи завжди працює закон попиту? Причини виникнення ринків досконалої та недосконалої конкуренції. Які фактори впливають на формування ринкової інфраструктури в Україні? Як рівень розвитку фінансово-кредитних установ впливає на ринкову інфраструктуру?	6	[6; 7; 15; 45; 62; 67; 84]
Змістовний модуль 2. Соціально-економічний прогрес та світова економіка				

<p>Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток</p>	<p>Загальна характеристика домогосподарств. Доходи та витрати домогосподарств. Основні форми підприємств. Види та функції підприємств. Кругооборот капіталу і його стадії. Основний та оборотний капітал. Зношення основного капіталу. Амортизація. 7. Види та функції підприємництва. Підприємницький дохід</p>	<p>У чому двоїста роль домогосподарств в економіці на сучасному етапі розвитку? Чи може співпадати кругооборот та оборот капіталу? Які шляхи зменшення кругообороту та оборота капіталу? Чому підприємець зацікавлений у скороченні часу обороту капіталу? У чому полягає специфіка аграрних відносин в Україні?</p>	<p>6</p>	<p>[3; 4; 7; 18; 24; 55; 59; 71; 77]</p>
--	--	--	----------	--

Продовження табл. 3

20

1	2	3	4	5
<p>Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента</p>	<p>1. Позичковий капітал, його джерела та роль у розвитку економіки. 2. Банки, їх роль та функції. 3. Торговий капітал і його оборот, торговий прибуток. 4. Агропромисловий комплекс (АПК) та його структура. 5. Підприємництво в аграрній сфері. 6. Форми прибутку в аграрному підприємстві</p>	<p>1. Особливості позичкового капіталу. 2. Проблеми банківської системи України. 3. Особливості відтворення у сільському господарстві. 4. У чому полягає специфіка аграрних відносин в Україні? 5. Чому для визначення ціни землі треба поділити ренту на величину позичкового відсотка?</p>	<p>6</p>	<p>[3; 7; 12; 15; 31; 45; 63; 68; 78]</p>

<p>Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Процес виробництва та відтворення. 2. Просте і розширене відтворення. 3. Основні показники розвитку економіки. 4. Види та типи економічного зростання, його показники. 5. Причини циклічного розвитку економіки. Фази економічного циклу. 6. Зайнятість: сутність і форми. 7. Види та причини безробіття. 8. Державне регулювання зайнятості 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відтворення та процес нагромадження. 2. Які умови відтворення та реалізації суспільного продукту при простому та розширеному відтворенні? 3. Чи відображає ВВП реальний продукт, який виготовляється в Україні? 4. Яка роль та обсяги тіньової економіки в Україні? 5. Необхідність та основні напрями державного регулювання зайнятості. 6. Яку тенденцію (поменшення чи зростання) має природний рівень безробіття в Україні? 	<p style="text-align: center;">6</p>	<p>[1; 7; 10; 22; 28; 41; 48; 64; 69; 72]</p>
--	--	---	--------------------------------------	---

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5
<p>Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи</p>	<p>1. Господарський механізм: система управління економікою. 2. Економічні функції держави. Концепції державного регулювання. 3. Роль фінансів у господарському механізмі. 4. Фіскальні методи регулювання виробництва. 5. Грошово-кредитна система</p>	<p>1. Роль планування та програмування в державному управлінні економікою. 2. Які важелі регулювання економіки в Україні є найбільш ефективними? 3. У чому необхідність удосконалення механізму господарювання в Україні?</p>	4	[1; 4; 7; 8; 9; 15; 18; 36; 37; 51; 60; 72; 82; 85]
<p>Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем</p>	<p>1. Сутність світового господарства. 2. Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання світу. 3. Світогосподарські зв'язки та їх форми. 4. Міжнародні валютно-фінансові відносини. 5. Сутність глобальних проблем. 6. Вплив глобальних проблем на економічний розвиток України</p>	<p>1. Які історичні етапи становлення та розвитку притаманні світовому господарству? 2. Чим зумовлена інтернаціоналізація виробництва та в чому її сутність? 3. У чому сутність міжнародної економічної інтеграції та чим вона відрізняється від міжнародної інтернаціоналізації виробництва та господарювання? 4. Які є форми міжнародної інтеграції? 5. Що необхідно зробити, щоб посилити приток іноземного капіталу в Україну?</p>	2	[3; 15; 31; 43; 59; 61; 72]

6. Самостійна робота студентів

Необхідним елементом успішного засвоєння матеріалу навчальної дисципліни є самостійна робота студентів із вітчизняною та закордонною спеціальною економічною літературою, нормативними актами з питань державного регулювання економіки, даними офіційної статистики.

Основні види самостійної роботи студента:

1. Вивчення лекційного матеріалу.
2. Вивчення основної та додаткової рекомендованої літератури.
3. Робота з законодавчими, нормативними та інструктивними матеріалами.
4. Вивчення основних термінів та понять за темами навчальної дисципліни.
5. Підготовка до семінарських занять.
6. Підготовка доповідей, презентацій, творчих завдань.
7. Підготовка до проміжного модульного контролю.
8. Контрольна перевірка кожним студентом особистих знань за запитаннями для самоконтролю.
9. Індивідуального захисту самостійних та індивідуальних завдань (наприклад, есе).

Есе – це самостійна творча робота студента із запропонованих тем, яка виконується як домашня, позааудиторна робота. Мета написання есе – виявити вміння самостійно висловлювати думку, засновану на використаних джерелах із певної тематики.

Есе припускає вираження автором своєї точки зору, особистої суб'єктивної оцінки предмета міркування, дає можливість нестандартного (творчого), оригінального висвітлення матеріалу. Тому мають бути використані роботи не менше, як трьох-чотирьох авторів. Причому студент має навести точки зору як "за", так і "проти".

Внутрішня структура есе може бути довільною, хоча рекомендовано таку структуру: чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, розглянутого в рамках навчальної дисципліни, висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми. Оскільки есе – це мала форма письмової роботи, необов'язковим, але бажаним, є повторення висновків у кінці.

Якість будь-якого есе залежить від трьох взаємозалежних складових, таких, як: а) вихідний матеріал, що буде використаний (конспекти прочитаної літератури, лекції, записи результатів дискусій, власні міркування й накопичений досвід за даною проблемою);

б) якість обробки наявного вихідного матеріалу (його організація, аргументація й доводи);

в) аргументація (наскільки точно вона співвідноситься з проблемами, що розглядаються в есе).

Обсяг – 5 – 7 сторінок (шрифт – 14; інтервал – 1,3, поля: ліве – 30 мм, інші – 20 мм.) При виконанні завдання необхідно дотримуватися нормативно встановлених правил оформлення тексту, таблиць, формул, розрахунків, схем, малюнків.

Тематика есе

1. Місце та роль політичної економії у системі економічних наук.
2. Роль потреб в економічному розвитку суспільства.
3. Класифікація економічних потреб і інтересів, їх взаємозалежність.
4. Економічні інтереси в системі рушійних сил соціально-економічного розвитку.
5. Позитивні та негативні риси адміністративно-командної системи.
6. Особливості змішаної економіки України.
7. Порівняльна характеристика змішаних економік різних країн світу.
8. Грошова маса: її вимірювання у розвинутих країнах світу та відмінності в Україні.
9. Проблеми визначення вартості робочої сили.
10. Проблеми безробіття в умовах ринкової економіки.
11. Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні.
12. Особлива роль підприємства у ринковій економіці.
13. Позитивні і негативні риси різних правових форм господарювання підприємств в Україні.
14. Структура та характеристики витрат виробництва.
15. Основні функції грошей в ринковій економіці.
16. Особливості грошового обігу в Україні.
17. Доцільність використання антиінфляційної політики державами різних країн світу.
18. Характеристика основних форм та систем заробітної плати в Україні.

19. Проблеми збільшення добробуту населення та шляхи їх подолання.

20. Позичковий капітал, причини його існування, сутність і роль у суспільному відтворенні.

21. Порівняльна оцінка ефективності ринкових структур.

22. Переваги та недоліки різних типів ринкових структур.

23. Місце і роль монополістичних об'єднань у сучасній економіці.

24. Особливості економічних функцій держави в Україні на сучасному етапі.

25. "Плюси" та "мінуси" державного регулювання економіки (на прикладі України).

26. Місце і роль домогосподарств у системі економічних відносин.

27. Проблеми економічного зростання у різних країнах.

28. Ціна землі, особливості її формування.

29. Особливості функціонування АПК в Україні.

30. Причини міжнародних міграційних процесів.

Перелік питань для самостійного опрацювання подано в табл. 4.

Таблиця 4

Питання для самостійного опрацювання

Назва теми	Питання для самостійного опрацювання	Рекомендована література
1	2	3
Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси	1. Основні школи (течії) економічної думки, їх характеристика. 2. Позитивна та нормативна політична економія. 3. Політична економія і економічна політика. 4. Матеріальне та нематеріальне виробництво	[3; 6; 7; 31; 68; 79; 85]
Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку	1. Проблеми та протиріччя становлення економічної системи в Україні. 2. Моделі змішаної економіки. 3. Концепції про власність. Еволюція власності з розвитком суспільства. 4. Тенденції і проблеми розвитку власності в Україні	[3; 6; 7; 31; 45; 57; 65; 72]

1	2	3
Тема 3. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар та гроші	1. Особливості сучасного товарного виробництва. 2. Залежність величини вартості від продуктивності та інтенсивності праці. 3. Функції закону вартості. 4. Види грошей в сучасній економіці	[3; 7; 15; 31; 43; 46; 54; 64; 82; 89]
Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток	1. Шляхи зменшення часу обороту капіталу. 2. Прискорена амортизація та прискорення оновлення основного капіталу. 3. Функції Національного та комерційних банків. 4. Шляхи зменшення собівартості продукції. 5. Прибуток – головна мета діяльності підприємства	[3; 7; 8; 10; 28; 29; 31; 70; 71; 73]
Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення	1. Функції та форми конкуренції. Конкуренція і монополія. 2. Особливості ціноутворення на різних ринках. 3. Особливості ринкових відносин в Україні. 4. Фактори, що впливають на інфраструктуру ринку	[6; 7; 15; 45; 62; 67; 84]
Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток	1. Особливості домогосподарств. 2. Доходи та збитки домогосподарств. 3. Основна мета функціонування підприємств. 4. Види та функції підприємств. 5. Капітал підприємства. 6. Регулювання підприємницької діяльності	[3; 4; 7; 18; 24; 55; 59; 71; 77]
Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента	1. Проблеми становлення банківської системи в Україні. 2. Функції комерційних банків. 3. Види та форми сучасної торгівлі. 4. Товарні біржі та фондові біржі. 5. Цінні папери. 6. Фактори, що впливають на ціну землі. 7. Сільське господарство, його особливості. 8. Форми прибутку в аграрному підприємстві	[3; 7; 12; 15; 31; 45; 63; 68; 78]

1	2	3
Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття	1. Структура ВВП України за методами використання та доходу. 2. Аналіз динаміки основних макро-економічних показників в Україні. 3. Тіньовий сектор в суспільному відтворенні. Кругооборот доходу, товарів, ресурсів у процесі відтворення. 4. Шляхи скорочення безробіття. 5. Роль інвестицій в економічному зростанні. 6. Циклічний розвиток економіки, його причини. 7. Теорії циклічного розвитку економіки	[1; 7; 10; 22; 28; 41; 48; 64; 69; 72]
Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи	1. Концепції державного регулювання. 2. Сутність, цілі, важелі (інструментарії) та основні напрями регулювання економіки. 3. Роль фінансів у господарському механізмі. 4. Фіскальні методи регулювання виробництва	[1; 4; 7; 8; 9; 15; 18; 36; 37; 51; 60; 72; 82; 85]
Тема 10. Суть і структура світового госпо- дарства. Економічні аспекти глобаль- них проблем	1. Інтернаціоналізація господарських відносин на сучасному етапі. 2. Транснаціональні корпорації та їх роль. 3. Головні інтеграційні угруповання світу. 4. Проблеми інтеграції України у світову економіку	[3; 15; 31; 43; 59; 61; 72]

7. Контрольні запитання для самодіагностики

Змістовний модуль 1. Загальні питання та основи ринкової економіки

Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси

1. Як різні економічні школи тлумачать предмет політекономії?
2. Назвіть методи політекономії, які найчастіше використовуються при вивченні економічних явищ.
3. Як впливають економічні закони на життя окремої людини і суспільства? Для чого потрібне їх вивчення?

4. Проаналізуйте концепції різних економічних шкіл щодо предмета політичної економії.
5. Чим відрізняються ресурси від факторів виробництва?
6. Як використовуючи криву виробничих можливостей можна розрахувати альтернативні витрати?
7. Що є первинним: потреби чи інтереси?

Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку

1. До якого типу належить економічна система України?
2. Назвіть типи і форми власності в Україні, чи існують між ними протиріччя?
3. Чим різняться поняття: використання, володіння, розпорядження?
4. Чи існує зв'язок між формами власності і типами економічних систем?
5. У чому проблеми та протиріччя становлення економічної системи в Україні?

Тема 3. Товарна форми організації суспільного виробництва. Товар та гроші

1. У чому полягає різниця між споживчою та міноюю вартістю товару? Як вони вимірюються? Який зв'язок існує між ними?
2. Чому праця має двоїстий характер? Чи є професії, коли праця має лише конкретний або лише абстрактний характер?
3. Назвіть причини виникнення інфляції.
4. Чи може економіка назавжди уникнути інфляції?
5. Чому сучасні гроші загубили свою товарну сутність?
6. У чому переваги використання електронних грошей?

Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток

1. У чому загальна характеристика процесу перетворення грошей у капітал?
2. Які особливості інформаційного капіталу?

3. Чи може збільшуватися реальна заробітна плата, якщо темпи зростання цін перевищують темпи зростання номінальної заробітної плати?

4. Коли зарплата збільшується, а вартість робочої сили зменшується?

5. У чому сутність номінальної та реальної заробітної плати? Який їх взаємозв'язок?

6. Як встановлюється мінімальна заробітна плата?

7. Взаємозв'язок між витратами виробництва, вартістю товару і його ціною.

8. Як розраховується норма прибутку?

Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення

1. Чи існує взаємозв'язок функцій ринку з дією економічних законів? Розкрийте його.

2. Що таке еластичність попиту? Які є види еластичності?

3. Що ви розумієте під ціною рівноваги? Яке графічне зображення ринкової рівноваги?

4. Які ще фактори, окрім ціни, впливають на попит і пропозицію на ринку?

5. Які типи ринкових структур Вам відомі? Охарактеризуйте кожен з них. Наведіть приклади.

6. Назвіть фактори, що впливають на інфраструктуру ринку.

7. Роль фінансово-кредитних установ.

Змістовний модуль 2. Соціально-економічний прогрес та світова економіка

Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток

1. Які типи підприємств існують в Україні? В чому ви бачите переваги малих підприємств перед великими?

2. У чому полягає розходження між поглядами економістів на категорію "капітал"?

3. Прискорена амортизація збільшує розміри амортизаційних відрахувань і зменшує чистий прибуток. Проте підприємці зацікавлені у ній. Чому?

4. Чим характеризується фізичне і моральне зношення капіталу?

5. Чим відрізняється кругообіг капіталу від обігу капіталу?

6. Назвіть основні стадії кругообігу капіталу.

7. Що таке підприємницька діяльність? Які види підприємницької діяльності заборонені в Україні?

8. Що таке підприємницький дохід? Чи є він основною метою кожного суб'єкта підприємницької діяльності у ринковій економіці?

Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента

1. Що є джерелом торговельного прибутку?

2. Чи приймають позичковий і торговельний капітал участь в утворенні середньої норми прибутку?

3. Назвіть фактори, що спричиняють зростання проценту.

4. Розкрийте механізм утворення диференціальної ренти I роду і II роду.

5. Що відбудеться з абсолютною рентою, якщо органічна побудова капіталу у сільському господарстві наблизиться до органічної побудови у промисловості?

6. Поясніть причини зростання монопольної ренти. Які сфери економіки сприяють її зростанню і чому?

7. Чим монопольна рента відрізняється від абсолютної і диференціальної?

8. Від яких факторів залежить ціна землі?

Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття

1. Що таке економічне зростання? У чому полягає принципова відмінність економічного зростання від економічного розвитку?

2. Які існують фактори економічного зростання?

3. Надайте характеристику типам економічного зростання.

4. Назвіть сучасні моделі економічного зростання

5. Поясніть проблеми зростання економіки України.

6. Назвіть причини циклічного розвитку економіки.
7. Як характеризуються фази економічного циклу?
8. Чому в суспільстві існує проблема безробіття?

Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи

1. Назвіть основні елементи господарського механізму.
2. Які погляди на управління державою існують? Чи згодні ви з думкою класиків про саморегулювання ринкової економіки? Яку з теорій ви підтримуєте? Чому?
3. Які економічні функції виконує держава?
4. Які методи державного регулювання вам відомі?
5. У чому необхідність удосконалення механізму господарювання в Україні?

Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем

1. Що таке міжнародний поділ праці? Яке місце відіграє у ньому Україна?
2. Розкрийте сутність і основні складові платіжного балансу країни.
3. Які форми міжнародних економічних відносин вам відомі?
4. Що таке глобалізація? Чи завжди вона сприяє зближенню економік?
5. Які міжнародні організації займаються розв'язанням глобальних проблем? Чи приймає в них участь Україна?
6. Які глобальні проблеми вам відомі?

8. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота здійснюється за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі консультацій, виконання перевірки та захисту завдань, що винесені на поточний контроль тощо.

Формами організації індивідуально-консультативної роботи є:

- а) за засвоєнням теоретичного матеріалу:
 - консультації: індивідуальні (запитання – відповідь стосовно проблемних питань теоретичного матеріалу дисципліни);
 - групові (розгляд типових прикладів – ситуацій);

б) за засвоєнням практичного матеріалу:

консультації індивідуальні та групові (обговорення практики впровадження та використання нових методів та методик у виробничу практику).

9. Методики активізації процесу навчання

При викладанні навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачено застосування таких навчальних технологій, як: проблемні лекції; робота в малих групах; мозкові атаки; кейс-метод; ділові та рольові ігри (табл. 5).

Проблемні лекції спрямовано на розвиток логічного мислення студентів, коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами, увага студентів концентрується на матеріалі, що не знайшов відображення у підручниках. Перед початком проблемної лекції слід чітко сформулювати проблему, яку необхідно вирішити. В процесі викладу лекційного матеріалу слід уникати прямої відповіді на поставлені завдання, а висвітлювати лекційний матеріал так, щоб отриману інформацію студент міг використовувати під час розв'язання проблеми. Така система примушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

Міні-лекції передбачають виклад навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Міні-лекції проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження. На розгляд виносяться питання, які зафіксовані у плані лекцій, але викладаються вони стисло. Лекційне заняття, проведене таким чином, активізує увагу студентів при сприйнятті матеріалу, а також спрямовує його на використання системного підходу щодо відтворення інформації, яку він отримав від викладача.

Проблемні лекції і міні-лекції доцільно поєднувати з такою формою активізації навчального процесу, як робота у малих групах.

Робота в малих групах дає змогу структурувати практично-семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Після висвітлення проблеми (при використанні проблемних лекцій) або стислого викладу матеріалу (при використанні міні-лекцій) студентам пропонується об'єднуватися у групи по 5 – 6 осіб і презентувати наприкінці заняття власне бачення проблеми.

Мозкові атаки – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якнайбільшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Презентації – виступ перед аудиторією, використовується для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань та інструктажу, демонстрації нових товарів та послуг.

Рольові та ділові ігри – форма активізації студентів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Дидактичні ігри – метод імітації (наслідування, відображення) прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що вже вироблені або виробляються самими учасниками, який реалізується через самостійне вирішення студентами поставленої проблеми за умови недостатності необхідних знань, коли він змушений самостійно опанувати новий зміст або шукати нові зв’язки в уже засвоєному матеріалі.

Банки візуального супроводження сприяють активізації творчого сприйняття змісту навчальної дисципліни за допомогою наочності.

Таблиця 5

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси	1.1. Міні-лекція, семінар дискусія з питання "Відмінності матеріальних та нематеріальних благ та послуг". 1.2. Проведення дискусії про ідеальну модель суспільства (за теоріями утопічного соціалізму) (15 хв.). 1.3. Складання сітки прийняття рішень на прикладі альтернативного використання студентами 500 гривень. 1.4. Мозкова атака з проблем обмеженості ресурсів та шляхів її подолання

1	2
Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку	<p>2.1. Проблемна лекція з питання "Особливості визначення та використання видів вартості. Відмінності між вартістю та ціною об'єкта власності".</p> <p>2.2. Семінар-дискусія з питання "Порівняльна характеристика різних типів економічних систем".</p> <p>2.3. Складання портрету ідеального підприємця (при обговоренні підприємницької здібності як фактора виробництва).</p> <p>2.4. Робота в групах: обговорення переваг та недоліків приватної форми власності</p>
Тема 3. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар та гроші	<p>3.1. Розв'язання задач із проблем визначення суспільно необхідних витрат виробництва, а також визначення мінових пропорцій.</p> <p>3.2. Проведення економічної гри "Гранична корисність".</p> <p>3.3. Вирішення задач із визначення необхідної кількості грошей в економіці за формулами К. Маркса та І. Фішера.</p> <p>3.4. Мозкова атака: "Чи використовується у сучасному суспільстві натуральна форма організації суспільного виробництва?"</p>
Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва і прибуток	<p>4.1. Проблемна лекція з питання "Собівартість, проблеми її зниження".</p> <p>4.2. Робота в малих групах при обговоренні шляхів вирішення проблем щодо підвищення рівня доходів населення в Україні.</p> <p>4.3. Мозкова атака з причин нерівності доходів.</p> <p>4.4. Вирішення задач на визначення витрат виробництва</p>
Тема 5. Ринок: сутність, функції. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення	<p>5.1. Вирішення задач на визначення еластичності попиту та пропозиції, рівноважної ціни.</p> <p>5.2. Проблемна лекція з питання "Особливості ціноутворення на різних типах ринків".</p> <p>5.3. Робота в групах з картками на нецінові фактори попиту та пропозиції.</p> <p>5.4. Економічний диктант на тему "Нецінові детермінанти попиту"</p>
Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток	<p>6.1. Проблемне повідомлення та дискусія з питання: "Основні цілі функціонування бізнесу".</p> <p>6.2. Кейс-метод за темою "Різні підходи до оцінки підприємницької діяльності в Україні".</p> <p>6.3. Вирішення задач на визначення збитків від морального зношування основного капіталу, річної норми та маси амортизації</p>

1	2
Тема 7. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента	7.1. Презентація галузевих особливостей виробництва і функціонування капіталу. 7.2. Мозкова атака "Проблеми недовіри громадян України банківській системі країни". 7.3. Вирішення задач на визначення різних видів ренти. 7.4. Економічний диктант на тему "Диференційна рента. Ціна землі"
Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття	8.1. Міні-лекція, семінар дискусія з питання: "Пріоритети суспільного відтворення". 8.2. Семінар-дискусія з питання "Які фактори здійснюють найбільший вплив на економічне зростання в країні?". 8.3. Мозкова атака "За допомогою яких важелів можна вирішувати проблеми безробіття в Україні?"
Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи	9.1. Проблемна лекція за темою "Економічні функції держави та особливості формування бюджетної політики в Україні в сучасних умовах". 9.2. Дидактична гра "Система оподаткування в Україні та її роль у регулюванні економіки". 9.3. Мозкова атака "Проблеми емісійного забезпечення внутрішнього боргу України". 9.4. Презентація сучасних економічних систем
Тема 10. Суть і структура світового господарства. Економічні аспекти глобальних проблем	10.1. Дидактична гра "Зовнішня торгівля як чинник макроекономічного зростання". 10.2. Мозкова атака "Шляхи зменшення втрат від впливу глобальних проблем сучасності на економіку" 10.3. Проблемна ситуація (кейс-метод): "Таможенні обмеження"

10. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів

Система оцінки результативності навчальної діяльності при вивченні навчальної дисципліни має забезпечувати виявлення реального стану оволодіння професійними компетентностями щодо загальних теоретичних знань; здатності аналізувати взаємодію економічних суб'єктів у процесі створення матеріальних благ при обмежених ресурсах; вміння застосовувати діалектичні методи економічного аналізу при дослідженні елементів ринкового механізму; вміння аналізувати проблеми, пов'язані з розвитком грошово-кредитних відносин, фіскальної політики та державного регулювання; здатність оцінювати вплив на економічні процеси зовнішніх факторів, тенденції розвитку світової економіки.

Система оцінки результативності навчальної діяльності при вивченні навчальної дисципліни передбачає проведення поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль є засобом виявлення рівня сприйняття студентом навчального матеріалу навчальної дисципліни, визначення недоліків при засвоєнні знань і вмінь, встановлення ступеня відповідальності студентів та опанування ними навиками самостійної роботи, стимулювання інтересу студентів до вивчення навчальної дисципліни та активності у пізнанні. Проведення поточного контролю при вивченні навчальної дисципліни "Політична економія" передбачає надання певних балів за такими формами контролю: усне опитування, поточні контрольні роботи, тестування; виконання практичних завдань (в аудиторії та самостійно), підготовка доповідей, есе, творчих завдань.

Організація навчального процесу здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи. Згідно з цією системою, протягом семестру кожний студент має можливість одержати максимум 60 балів (згідно з формами поточного контролю).

Розподіл балів за формами і методами навчання подано в табл. 6. Максимальний бал на тиждень надано в табл. 7.

Таблиця 6

Розподіл балів за формами і методами навчання

Теми змістовного модуля		Лекції	Практичні	Самостійна робота			Поточні КР	Колоквіум	Разом
				Домашнє завдання	Доповідь	Творче завдання			
1		2	3	4	5	6	7	8	9
ЗМ 1	Тема 1. Предмет політекономії. Виробництво матеріальних благ і послуг. Економічні потреби та інтереси	0,4	1,5	1	1			10	30
	Тема 2. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічна система та закони її розвитку	0,2	0,5	1			1		
	Тема 3. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар та гроші	0,2	1	1		1	1		
	Тема 4. Капітал. Наймана праця і заробітна плата. Витрати виробництва та прибуток	0,4	1,5	1	1	1	1		
	Тема 5. Ринок. Моделі ринків. Конкуренція та ціноутворення	0,4	1,5	1		0,4			

Закінчення табл. 6

1		2	3	4	5	6	7	8	9
ЗМ 2	Тема 6. Домогосподарство в системі економічних відносин. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток	0,4	1,5	1	1	0,4			
	Тема 7. Галузеві особливості функціонування капіталу. Форми прибутку, процент і рента	0,4	1,5	1		1	1		
	Тема 8. Суспільне відтворення. Суспільний продукт. Економічне зростання. Зайнятість та безробіття	0,4	1,5	1		1	1		
	Тема 9. Господарський механізм та економічні функції держави. Сучасні економічні системи	0,2	1	1	1		1		
	Тема 10. Світове господарство. Економічні аспекти глобальних проблем	0,2	0,5	1					
Разом		3,2	12	10	4	4,8	6	20	60

Таблиця 7

Максимальний бал на тиждень

Теми змістовного модуля		Лекції	Практичні	Самостійна робота			Поточні КР	Колоквіум	Разом
				Домашнє завдання	Доповідь	Творче завдання			
ЗМ 1	Тема 1	1 тиждень	0,2	0,5		1			1,7
		2 тиждень	0,2	1	1				2,2
	Тема 2	3 тиждень	0,2	0,5	1		1		2,7
	Тема 3	4 тиждень	0,2	1	1		1		4,2
	Тема 4	5 тиждень	0,2	0,5	1		1		2,7
		6 тиждень	0,2	1		1	1		3,2
	Тема 5	7 тиждень	0,2	0,5	1				1,7
		8 тиждень	0,2	1			0,4	10	11,6
ЗМ 2	Тема 6	9 тиждень	0,2	0,5		1	0,4		2,1
		10 тиждень	0,2	1	1				2,2
	Тема 7	11 тиждень	0,2	0,5	1				1,7
		12 тиждень	0,2	1			1	1	3,2
	Тема 8	13 тиждень	0,2	0,5	1				1,7
		14 тиждень	0,2	1			1	1	3,2
	Тема 9	15 тиждень	0,2	0,5	1				1,7
		16 тиждень		0,5		1		1	2,5
	Тема 10	16 тиждень	0,2	0,5	1			10	11,7
	Разом		3,2	12	10	4	4,8	6	20

Проведення процедур **модульного контролю** результативності навчальної діяльності передбачається:

1. Шляхом проведення **колоквіумів** (колоквіум 1 проводиться наприкінці першого модуля, колоквіум 2 наприкінці другого відповідно).

2. Шляхом **накопичування балів**, одержаних за кожним видом діяльності за результатами, отриманими студентом при вивченні тем, які входять до складу відповідних модулів навчальної дисципліни (перший модуль – теми № 1 – 5, другий модуль – теми № 6 – 10).

Колоквіуми проводяться у письмовій формі за відповідними білетами, зміст яких містить всі питання всіх попередніх тем. Завдання колоквіуму складається з 24 тестів та 4 тестів-задач. При цьому тестів завдання може містити як запитання, що стосуються суто теоретичного матеріалу, так і запитання, спрямовані на вирішення невеличкого практичного завдання.

Приклад деяких завдань до колоквіуму

Змістовний модуль 1. Основні засади економічного розвитку

Варіант №

Завдання 1. Тести.

Оберіть правильну відповідь з чотирьох можливих варіантів.

1. Позитивна економіка вивчає:

- а) що є в економіці;
- б) що повинно бути в економіці;
- в) позитивні тенденції розвитку;
- г) досягнення в економіці.

2. Чим представлена діалектика взаємозв'язку економічних інтересів у суспільстві:

- а) гармонією;
- б) суперечливостями;
- в) суперечливою єдністю;
- г) немає правильної відповіді?

3. Крива виробничих можливостей відображає:

- а) максимально можливі обсяги виробництва кожного з двох товарів;
- б) мінімально можливі обсяги виробництва кожного з двох товарів;

- в) оптимальні можливі обсяги виробництва кожного з двох товарів;
- г) немає правильної відповіді.

4. Що буде, якщо держава встановить ціну на товар вище рівноважної:

- а) виникне надлишок товару;
- б) виникне дефіцит і нормований розподіл товарів;
- в) всі люди матимуть можливість купити скільки завгодно товару;
- г) встановиться нова ринкова рівновага?

5. Певна кількість товару, від якої потрібно відмовитися, щоб отримати деяку кількість іншого товару, називається:

- а) суб'єктивною вартістю;
- б) альтернативною вартістю;
- в) порівняльною вартістю;
- г) абсолютною вартістю.

6. Диференційну ренту і привласнюють:

- а) орендатори кращих, середніх і найгірших ділянок землі;
- б) власники кращих, середніх і найгірших ділянок землі;
- в) власники кращих і середніх ділянок землі;
- г) орендатори кращих і середніх ділянок землі.

Завдання 2. Тести-задачі.

Розв'яжіть задачу (письмово) та оберіть правильну відповідь з чотирьох можливих варіантів.

1. За робочий день робітник виробив 18 деталей, за кожно з яких, відповідно до розцінок, отримав 50 грн. При цьому він зекономив матеріалів на 2 000 грн. Відповідно до існуючого положення, $\frac{3}{4}$ зекономлених матеріалів у грошовій формі видаються робітникові у вигляді премії, а $\frac{1}{4}$ залишається підприємству. Визначте загальний денний заробіток робітника:

- а) 360 грн;
- б) 260 грн;
- в) 240 грн;
- г) 220 грн.

2. На виробничі спорудження підприємець авансував 620 тис. грн, на покупку машин – 110 тис. грн, на паливо – 42 тис. грн, на заробітну плату робітників – 70 тис. грн, на сировину й напівфабрикати – 56 тис. грн. Розрахуйте вартість основного й оборотного капіталу.

- а) основний капітал 730 тис. грн, оборотний капітал 168 тис. грн;
- б) основний капітал 772 тис. грн, оборотний капітал 126 тис. грн;

в) основний капітал 828 тис. грн, оборотний капітал 70 тис. грн;

г) основний капітал 730 тис. грн, оборотний капітал 278 тис. грн.

Проведення підсумкового письмового іспиту. Умовою допуску до іспиту є мінімально достатня кількість балів, одержана з поточного модульного контролю знань.

Бали, отримані за колоквиум (**максимальна кількість балів – 10**), додаються до балів за поточну успішність (**мінімальна кількість балів – 25**). Тобто студент отримує допуск до участі у підсумковому контролі (екзамені) у випадку отримання в ході поточного контролю загальної суми балів не меншої, ніж **35 балів** (визначається як сума найнижчих задовільних оцінок за всіма формами поточного контролю).

Підсумковий контроль є іспитом студентів із метою оцінки рівня оволодіння знаннями за обсягом, якістю і глибиною, а також вміннями й навичками застосовувати ці знання у практичній діяльності відповідно до моделі професійних компетентностей.

Максимальна кількість балів, яку студент може одержати на екзамені – 40, мінімальна, що зараховується – 25. У сумі з 60 балами поточного контролю це складає максимальну суму накопичених балів – 100 за семестр.

При проведенні іспиту з навчальної дисципліни екзаменаційний білет складається з п'яти завдань практичної спрямованості різного рівня складності, а саме: одного стереотипного завдання, двох діагностичних та двох евристичних завдань.

Кожне завдання передбачає демонстрацію певного рівня оволодіння студентом компетентностями теоретичного, практичного, науково-аналітичного характеру.

У межах володіння відповідними компетентностями кожне завдання оцінюється певною сумою балів, відповідно до рівня їх складності, сумарна кількість яких складає до 40 балів (див. табл. 8).

Іспит здійснюється у письмовій формі за екзаменаційними білетами. Екзаменаційний білет складається з п'яти завдань.

Зразок екзаменаційного білета

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ Навчальна дисципліна "Політична економія"

Екзаменаційний білет

1. Розрахувати фактичний рівень безробіття за таких умов: чисельність населення – 80 млн осіб, осіб працездатного віку – 68 млн осіб, чисельність зайнятих – 60 млн осіб, працюючих неповний робочий день – 8 млн осіб.

2. Далі подано таблиця обсягу випуску продукції (Q) і валових витрат (TC). Визначте постійні витрати (FC), змінні (VC), середні постійні (AFC), середні змінні (AVC) та граничні витрати (MC).

Q	TC	FC	VC	AFC	AVC	MC
16	360	100				
30	820					

3. Власний капітал банку – 46 тис. грн, на депозитах – 160 тис. грн. Норма проценту по депозиту 14 %, по кредиту 16 %. Визначте чистий прибуток банку та норму банківського прибутку, якщо в позику віддано 200 тис. грн, а річні витрати банку на здійснення банківських операцій – 10 тис. грн. Що показує норма банківського прибутку?

4. Навіщо підприємцю розраховувати зовнішні та внутрішні витрати виробництва? Яке практичне значення вони мають? Чим відрізняються зовнішні та внутрішні витрати виробництва?

5. Авансований змінний капітал 90 тис. грн, органічна побудова капіталу – 4:1, норма додаткового продукту 300 %. Розрахуйте норму прибутку. Що вона показує? Як зміниться норма прибутку, якщо органічна побудова капіталу зросте удвічі, а норма додаткового продукту зменшиться до 200 %?

Затверджено на засіданні кафедри політичної економії

Протокол № ____ від _____ 2014 р.

Зав. кафедри _____ Екзаменатор _____

Система підсумкового (іспит) контролю результативності навчальної діяльності студентів під час вивчення навчальної дисципліни "Політична економія"

№ завдання	Характер завдання	Зміст компетентностей, які оцінюються	Вимоги до оцінки	Кількість балів (максимальна)
1	2	3	4	5
1	Стереотипне	Теоретичні знання щодо дії економічних законів та процесів, їх невід'ємного функціонування, вміння вирішувати практичні завдання	Повнота виконання поставленого завдання	2
			Правильність визначення економічного змісту категорій та понять, які використано при вирішенні завдання	2
			Повнота та аргументованість висновків	1
			Охайність виконання завдання	1
			Усього	6
2	Діагностичне	Здатність застосовувати теоретичні знання з політичної економії, використовувати їх при вирішенні практичних завдань. Застосовування різних методів й сучасного інструментарію щодо економічних процесів, які аналізуються	Повнота виконання поставленого завдання, системність застосування знань навчального матеріалу	2
			Правильність визначення категорій та понять, які використано при вирішенні завдання	2
			Правильність використання типових алгоритмів виконання поставленого завдання	1
			Повнота та аргументованість висновків	1
			Охайність виконання завдання	1
			Усього	7
3	Діагностичне	Теоретичні знання з політичної економії, вміння використовувати їх та робити відповідні висновки при вирішенні практичних завдань. Використання різних методичних підходів щодо аналізу економічних процесів і явищ з метою дослідження їх структури та динаміки	Повнота виконання поставленого завдання, системність застосування знань навчального матеріалу	2
			Правильність визначення категорій та понять, які використано при вирішенні завдання	2
			Правильність використання типових алгоритмів виконання поставленого завдання	1
			Повнота та аргументованість висновків	1
			Охайність виконання завдання	1
			Усього	7

Закінчення табл. 8

1	2	3	4	5
4	Евристич- не	Вміння аналізувати та узагальнювати економічні процеси, здатність пов'язувати теоретичні положення з практичними проблемами сучасності, робити відповідні висновки, визначати напрями вдосконалення процесів та шляхи вирішення проблем	Повнота виконання поставленого завдання, системність застосування знань навчального матеріалу	2
			Правильність визначення категорій та понять, які використано при вирішенні завдання	2
			Використання як типового підходу, так самостійно запропонованого алгоритму вирішення завдання	4
			Повнота та аргументованість висновків	1
			Охайність виконання завдання	1
			Усього	10
5	Евристич- не	Здатність робити комплексний аналіз та узагальнювати макроекономічні процеси, вміння пов'язувати теоретичні положення з практичними проблемами сучасності, визначати напрями вдосконалення процесів, що аналізуються та шляхи вирішення проблем	Повнота виконання поставленого завдання, системність застосування знань навчального матеріалу	2
			Правильність визначення категорій та понять, які використано при вирішенні завдання	2
			Використання як типового підходу, так самостійно запропонованого алгоритму вирішення завдання	4
			Повнота та аргументованість висновків	1
			Охайність виконання завдання	1
			Усього	10
Усього				40

Критерії оцінювання есе

Есе оцінюється за такими критеріями: самостійність виконання; логічність та послідовність викладення матеріалу; повнота розкриття теми (проблемної ситуації чи практичного завдання); обґрунтованість висновків; використання статистичної інформації та додаткових літературних джерел; наявність конкретних пропозицій; якість оформлення.

Бали за есе ставляться з урахуванням якості написання і оформлення роботи при обов'язковому її захисті.

"1" ставиться студентам, які показали глибоке знання проблем, пов'язаних з темою дослідження, вільне володіння матеріалом, методами економічного дослідження, вміння самостійно й творчо мислити, знаходити, обробляти, аналізувати фактичний матеріал, пов'язувати теоретичний матеріал з проблемами розвитку України. У процесі захисту роботи студент повинен продемонструвати вміння узагальнювати матеріал, робити самостійні теоретичні та практичні висновки. Обов'язковим є оформлення есе згідно зі вказаними вимогами.

"0,8 – 0,9" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповно, або наявні деякі неточності у викладенні матеріалу чи оформленні роботи; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом було усунено не всі зауваження, які було зроблено науковим керівником; якщо теоретичні поняття недостатньо підкріплено фактичними даними.

"0,7 – 0,6" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповно, або наявні деякі неточності у викладанні матеріалу чи оформленні роботи; якщо відсутня творчість та самостійність у дослідженні та у висновках; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом була усунена значна частина зауважень, які були зроблені науковим керівником.

"0,5 – 0,4" ставиться тоді, коли в роботі розкрито основні положення теми, але деякі питання розкрито неповно, або наявні певні неточності у викладанні матеріалу чи оформленні роботи; якщо повністю відсутня творчість та самостійність у дослідженні; якщо в процесі захисту студент допускає деякі помилки, якщо студентом була усунена значна частина зауважень, які були зроблені науковим керівником; якщо теоретичні поняття недостатньо підкріплено фактичними даними.

"0,3 – 0,2" ставиться у тих випадках, коли основні теоретичні питання висвітлено поверхово, немає висновків або висновки не мають

самостійного характеру; недостатньо використано джерела економічної літератури (як монографій, так і періодичних видань); студент слабо володіє матеріалом роботи; не може пов'язати теоретичний матеріал з проблемами розвитку країни; не враховані зауваження наукового керівника; робота оформлена з порушенням вимог.

"0,1" ставиться у тих випадках, коли основні теоретичні питання висвітлено поверхово, теоретичні положення дуже слабо підкріплені фактичним матеріалом; немає висновків; при захисті студент слабо володіє матеріалом роботи; не може пов'язати теоретичний матеріал з проблемами розвитку країни; оформлення роботи не відповідає вимогам.

Оцінювання проводиться за такими **критеріями**:

1) розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;

2) ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни;

3) ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;

4) уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні завдань, винесених для самостійного опрацювання, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

5) логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Оцінка "відмінно" ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді до усіх п'яти зазначених критеріїв. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку на відповідну кількість балів.

При оцінюванні практичних завдань увага приділяється також їх якості та самостійності, своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Поточні контрольні роботи (ПКР) передбачають виявлення опанування студентом лекційного матеріалу та вміння застосовувати його для вирішення практичної ситуації. Поточні контрольні роботи проводяться у письмовій формі та можуть вміщувати практичні та

ситуаційні завдання, проблемні запитання щодо вивченої тематики, тестові завдання тощо.

Порівняльна характеристика результатів навчальної діяльності студента за різними системами оцінювання наведена у табл. 9.

Таблиця 9

**Характеристика результатів навчальної діяльності студента
за різними системами оцінювання**

Система оцінювання			Характеристика результатів навчальної діяльності студента
ECTS	національна (5 балів)	накопичувальна (100 балів)	
1	2	3	4
A	Відмінно	90 – 100	Студент при виконанні завдань теоретичного та практичного характеру ефективно застосовує системні компетентності, що передбачені навчальною програмою. Завдання виконуються як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом, робляться аргументовані висновки
B	Добре	82 – 89	Студент при виконанні завдань теоретичного та практичного характеру ефективно застосовує узагальнені знання, вміння та навички, формування яких передбачено моделлю професійних компетентностей. Завдання виконуються як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом, робляться аргументовані висновки. При відповіді на теоретичні питання і при виконанні практичних завдань студент припускається незначних неточностей
C	Добре	74 – 81	Студент при виконанні завдань теоретичного та практичного характеру застосовує основні компетентності, що передбачені навчальною програмою. Практичні завдання виконуються в цілому правильно з використанням типового алгоритму, при їх виконанні студент припускається несуттєвих помилок

1	2	3	4
D	Задовільно	64 – 73	Студент при виконанні теоретичного та практичного характеру без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, припускається значної кількості помилок, стикається зі значними труднощами при аналізі та порівнянні економічних явищ та процесів
E	Задовільно	60 – 63	Студент при відповіді на теоретичні питання та при виконанні практичних завдань без достатнього розуміння застосовує навчальний матеріал, припускається помилок
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59	Студент не може дати відповіді на теоретичні питання, не здатен виконати практичні завдання, стикається зі значними труднощами при аналізі економічних явищ та процесів, виявляє здатність викласти думку на елементарному рівні
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	0 – 34	Студент стикається зі значними труднощами при аналізі економічних явищ та процесів, на може виконати практичні завдання

11. Рекомендована література

11.1. Основна

1. Аналітична економія : Макроекономіка і мікроекономіка : навч. посібн. у 2-х кн. Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка

/ С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буряк та ін. К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 723 с.

2. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. у 2-х ін. Кн. 2: Вступ до аналітичної економії. Мікроекономіка

/ С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буряк та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 695 с.

3. Базилевич В. Д. Економічна теорія: політекономія : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Попов. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2007. – 720 с.
4. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 743 с.
5. Баталов С. М. Сборник задач по микроэкономике : учебн. пособ. / С. М. Баталов. – Екатеринбург : Уральский политехнический институт, 2005. – 81 с.
6. Башнянин Г. І. Політична економія : навч. посібн. / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – Львів : Новий світ, 2007, 2006. – 380 с.
7. Бережная Н. И. Политическая экономия в структурно-логических схемах / Н. И. Бережная. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2008. – 288 с.
8. Білецька Л. В. Економічна теорія : політекономія, мікроекономіка, макроекономіка / Л. В. Білецька. – К. : Центр учбової літератури, 2005. – 505 с.
9. Большой экономический словарь / авт.-сост. А. Б. Борисов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Книжный мир, 2006. – 860 с.
10. Борисов Е. Ф. Экономическая теория : учебник / Е. Ф. Борисов. – 3-е изд., перераб и доп. – М. : Юрайт Издат, 2005. – 399 с.
11. Гаршина О. К. Практикум з політичної економії : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / О. К. Гаршина. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2005. – 208 с.
12. Голіков А. П. Економіка України : навч. посібн. / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба. – К. : Знання, 2009. – 286 с.
13. Головінов О. М. Особливості державного сектору в транзитивній економіці / О. М. Головінов // Управління розвитком. – 2007. – № 8. – С. 93–54.
14. Горбенко Н. Є. Політична економія : навч. посібн. для студ. вищих навч. закл. / Н. Є. Горбенко, М. Й. Дмитренко, І. Ю.

Кочума ; Національний банк України ; Університет банківської справи. – К. : УБС НБУ, 2009. – 408 с.

15. Григорян Г. М. Историческая тенденция капитализма (полиэкономический аспект) : монографія / Г. М. Григорян. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2006. – 240 с.

16. Григорян Г. М. Место государства в современной рыночной экономике / Г. М. Григорян // Бизнес-Информ. – 2009. – № 1(11). – С. 27–29.

17. Григорян Г. М. Собственность : истоки и современность : монографія / Г. М. Григорян. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2002. – 188 с.

18. Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка. Практикум : навч. посібн.

/ Г. Е. Гронтковська, А. Ф. Косік. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 425 с.

19. Дахнова О. Є. Основи економіки : практичний довідник / О. Є. Дахнова. – Х. : Весна, 2008. – 224 с.

20. Дорнбуш Р. Макроекономіка / Р. Дорнбуш, С. Фишер. – М. : Изд. МГУ, ИНФРА-М, 2004. – 414 с.

21. Економічна теорія : підручник за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.

22. Єрмаченко В. Є. Історія туризму: конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Ю. Ю. Іващенко, Ю. М. Котельникова. – Х. : ХНЕУ, 2007. – 96 с.

23. Єрмаченко В. Є. Спортивний туризм : конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Ю. Ю. Іващенко, Ю. М. Котельникова. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2007. – 87 с.

24. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради

28 червня 1996 року зі змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року. – Х. : Парус, 2006. – 48 с.

25. Курс экономической теории : учебник для вузов / под общ. ред. М. Н. Чепурина, Е. А. Киселевой ; МГИМО(У) МИД России. – 6-е изд., доп. и перераб. – Киров : АСА, 2007. – 847 с.

26. Кучерявенко І. А. Макроекономіка: практикум : навч. посібн.

/ І. А. Кучерявенко. – К. : Вікар, 2008. – 239 с.

27. Леоненко П. М. Сучасні економічні системи : навч. посібн.

/ П. М. Леоненко, О. І. Черепніна. – К. : Знання, 2006. – 430 с.

28. Лисовицкий В. Н. Микроэкономика : учебн. пособ. / В. Н. Лисовицкий. – Х. : ХНУ, 2007. – 404 с.
29. Лісовий А. В. Мікроекономіка: навч.-метод. посібн. / А. В. Лісовий. – К. : Дія, 2007. – 136 с.
30. Макконелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2-х т. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. – К. : Хагар-Демос, 1993. – 786 с.
31. Макроекономіка : підручник / О. М. Кліменко, О. М. Крюкова, В. М. Філатов та ін. ; під заг. ред. О. М. Кліменко. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 276 с.
32. Максимова В. Ф. Микроэкономика : учебник / В. Ф. Максимова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 321 с.
33. Малахова Н. Б. Естественные монополии: сущность и институциональные механизмы регулирования / Н. Б. Малахова. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2006. – 344 с.
34. Малахова Н. Б. Мікроекономічна теорія виробництва та витрат : навч. посібн. / Н. Б. Малахова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 180 с.
35. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посібн. / С. В. Мочерний. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : Академія, 2008. – 640 с.
36. Національна економіка : навч. посібн. / Н. І. Бережна, М. С. Бріль, Л. В. Єфремова та ін. ; за заг. ред. В. М. Філатова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 200 с.
37. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики : учебник для ВУЗов / Р. М. Нуреев. – М. : Изд. "НОРМА", 2006. – 394 с.
38. Олійник О. В. Зовнішнє оцінювання (підготовка). Основи економіки. Репетитор / О. В. Олійник, І. Є. Тимченко, В. К. Щербина. – Х. : Факт, 2008. – 256 с.
39. Олійник О. В. Олімпіадні завдання з економіки : збірник / О. В. Олійник, І. Є. Тимченко. – Х. : Веста ; Вид. "Ранок", 2007. – 400 с.
40. Панасюк А. Туристична інфраструктура як визначальний чинник організації Євро-2012 в Польщі / А. Панасюк // Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини". – 2008. – Вип. 24. – С. 218–223.
41. Петришина Н. В. Державний сектор / Н. В. Петришина // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 103–113.

42. Політична економія : підручник / В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський та ін. – К. : Алерта, 2008. – 486 с.
43. Практикум з навчальної дисципліни "Макроекономіка" для студентів всіх спеціальностей усіх форм навчання / укл. О. М. Крюкова,
О. М. Кліменко, М. С. Бриль та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 108 с.
44. Реверчук С. К. Основи теорії економічної конкуренції : навч. посібн. / С. К. Реверчук, Т. С. Сива, Л. С. Ревечук. – К. : Знання, 2007. – 271 с.
45. Савченко А. Г. Макроекономіка : навч.-метод. посібн. для сам. вивч. дисц. / А. Г. Савченко, О. В. Пасічник – К. : КНЕУ, 2006. – 176 с.
46. Смирнова В. В. Туристські ресурси України : навч. посібн.
/ В. В. Смирнова. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2009. – 203 с.
47. Сотников В. И. Микроэкономика в структурно-логических схемах : учебн. пособ. / В. И. Сотников, Ю. В. Сотникова ; ХНЭУ. – Х. :
ИД "ИНЖЕК", 2008. – 251 с.
48. Фомина М. В. Микроэкономика: основы теории и практикум : учебн. пособ. / М. В. Фомина ; Донецкий государственный университет экономики и торговли им. М. І. Туган-Барановского. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2005. – 278 с.
49. Чухно А. А. Предмет економічної теорії / А. А. Чухно // Економічна теорія. – 2009. – № 2. – С. 5–15.
50. Экономика : учебник / под ред. А. С. Булатова. – М., Изд-во БЕК ; 2004. – 632 с.
51. Экономическая теория : учебн. пособ. для ВУЗов / Л. А. Исаева, Г. Г. Романова, Л. Н. Шурина и др. – Владивосток : Морской государственный университет, 2006. – 138 с.
52. Юрій С. І. Еволюція власності в умовах становлення ринкових структур / С. І. Юрій // Вісник економічної науки України. – 2008. – № 2(14). – С. 3–4.

11.2. Додаткова

53. Бабарицька В. К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи. Сервісне забезпечення

турпродукту : навч. посібн. / В. К. Бабарицька, О. Ю. Малиновська. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Альтерпрес, 2008. – 286 с.

54. Будкін В. І. Особливості бюджетної політики пострадянських держав / В. І. Будкін // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 2.

55. Виговська В.В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 59–64.

56. Горбылева З. М. Экономика туризма : учебн. пособ. / З. М. Горбылева. – Мн. : БГЭУ, 2004. – 476.

57. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін / Н. І. Гражевська. – К. : Знання, 2008. – 431 с.

58. Гриценко А. А. Інститут таргетування інфляції: зарубіжний досвід і перспективи запровадження в Україні : наукова доповідь / А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська, О. І. Петрик ; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К. : Фелікс, 2008. – 271 с.

59. Гриценко А. А. Развитие форм обмена, стоимости и денег / А. А. Гриценко. – К. : Основа, 2005. – 192 с.

60. Гупало О. Г. Глобалізація та її виклики для соціально-економічного розвитку України / О. Г. Гупало, М. І. Худоба // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. 2008. – Випуск 5(20). – Ч. 1. – С. 87–95.

61. Данько М. С. Теоретико-методологічний аспект визначення трансакційних витрат / М. С. Данько // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 36–46.

62. Дефорж С. Ю. Формирование социального рыночного хозяйства: институциональный аспект : монографія / С. Ю. Дефорж. – Х. : Издательство ХНАДУ, 2007. – 160 с.

63. Довбняк Т. Ф. Циклічність української економіки в 2000 – 2008 роках / Т. Ф. Довбняк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 65–72.

64. Економічна теорія : навч. посібн. / Ю. А. Полтавський, С. В. Тютюннікова, Г. П. Пасемко. – Х. : ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2009. – 414 с.

65. Зайцева І. С. Трансформаційна економіка України / І. С. Зайцева // Бизнес-Информ. – 2009. – № 1(11). – С. 45–47.

66. Зелінська О. М. Проблеми картельного ціноутворення / О. Г. Гупало, М. І. Худоба // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2008. – Випуск 5 (20). – Ч. 1. – С. 87–95.

67. Кись А. П. Практикум по политической экономии : учебн. пособ.

/ А. П. Кись, А. В. Литвиненко, В. М. Филатов. – Х. : ИД "ИНЖЭК" , 2007. – 140 с.

68. Костюк О. І. Потреби як чинник поведінки економічних суб'єктів

/ О. І. Костюк // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2008. – Випуск 4(19). – С. 32–39.

69. Крамарева О. С. Напрями бюджетного регулювання в економіці України / О. С. Крамарева, Н. А. Харатян // Управління розвитком. – 2007. – № 8. – С. 40–41.

70. Крисак А. І. Реформування відносин власності у землекористуванні: суперечності та перспективи / А. І. Крисак, В. А. Голян,

М. А. Демидюк // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2008. – Випуск 4 (19).

71. Кубах Т. Г. Сутність ринку капіталу як економічної категорії

/ Т. Г. Кубах // Економіка і регіон. – 2008. – № 4(19). – С. 209–212.

72. Липов В. В. От архаики к постэкономике. Эволюция форм хозяйствования и развитие экономической теории : монография

/ В. В. Липов. – Х. : ИД "ИНЖЕК", 2008. – 280 с.

73. Литвиненко А. В. Теорія економічної рівноваги та економічного зростання: конспект лекцій / А. В. Литвиненко. – Х. : ХНЕУ, 2007. – 92 с.

74. Литвиненко А. В. Туризм : словник-довідник / Н. Д. Свірідова,

Ю. О. Скорченко. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2009. – 310 с.

75. Маевский В. Воспроизводство основного капитала и экономическая теория / В. Маевский // Вопросы экономики. – 2010. – № 1.
76. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич ; Львівський національний університет ім. І. Франка. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
77. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку. Методологічний аспект та практичний досвід : монографія / С. Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 304 с.
78. Некипелов А. Стратегия и тактика денежно-кредитной политики в условиях мирового экономического кризиса / А. Некипелов, М. Головнин // Вопросы экономики. – 2010. – № 1.
79. Павлишенко М. Приватизація землі та її соціально-економічні наслідки / М. Павлишенко // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 29–39.
80. Пономаренко О. О. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності : конспект лекцій / О. О. Пономаренко, Т. В. Новікова. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 96 с.
81. Радіонова І. Ф. Загальна макроекономічна нерівновага: зміст теорії та можливості застосування / І. Ф. Радіонова // Економічна теорія. – 2007. – № 2. – С. 81–93.
82. Руди Ю. А. Экономическая теория : учебн.-метод. комплекс / Ю. А. Руди. – Новосибирск : НГУЭУ, 2008. – 176 с.
83. Свиридова Н. Д. Экономика туристического предприятия (фирмы) : учебн. пособ. / Н. Д. Свиридова, В. Н. Пристюк. – Луганск ; Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля, 2007. – 200 с.
84. Столбов М. И. Современное состояние макроэкономики: некоторые вопросы методологии / М. И. Столбов // Экономика XXI века. – 2009. – № 11. – С. 103–110.
85. Стрішенець О. М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.) : монографія / О. М. Стрішенець. – Чернівці : Місто, 2009. – 304 с.

86. Тарасевич В. М. Про філософію і методологію фундаментальної економічної науки / В. М. Тарасевич // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 100–108.

87. Тараш Л. І. Економічний зміст і механізм реалізації акціонерної власності / Л. І. Тараш // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2008. – Випуск 5(20). – Ч. 2.

88. Чубенко Ю. В. Заощадження населення та їх трансформація в національний інвестиційний ресурс / Ю. В. Чубенко, В. І. Волошина, А. Ю. Стопчак // Наука й економіка. – 2008. – № 3(11). – С. 104–108.

89. Швайка М. А. Кредитна грошова система: її суть та особливості функціонування / М. А. Швайка, О. М. Овсянникова ; Асоціація народних депутатів України. – К.: Видавництво Київського міжнародного університету, 2008. – 240 с.

Зміст

Вступ.....	3
1. Кваліфікаційні вимоги до студентів.....	5
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	7
3. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами.....	8
4. Плани лекцій	14
5. Плани практичних (семінарських) занять	16
6. Самостійна робота студентів	22
7. Контрольні запитання для самодіагностики	26
8. Індивідуально-консультативна робота	30
9. Методика активізації процесу навчання	31
10. Система поточного та підсумкового контролю знань студентів	34
11. Рекомендована література.....	46
11.1. Основна.....	46
11.2. Додаткова.....	50

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Робоча програма
навчальної дисципліни
"ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ"
для студентів усіх напрямів підготовки
всіх форм навчання**

Укладачі: **Попов Олександр Євгенійович**
Степаненко Наталія Олексіївна
Степаненко Вікторія Олексіївна

Відповідальний за випуск **Попов О. Є.**

Редактор **Бутенко В. О.**

Коректор **Мартовицька-Максимова В. А.**

План 2014 р. Поз. № 213 ЕВ. Обсяг 54 стор.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61166, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи

Дк № 481 від 13.06.2001 р.